

PRUZSINSZKY SÁNDOR

Jó halál

PRUZSINSZKY SÁNDOR (1940) Budapest

Mikszáth Kálmán emlékére

Egy furcsa alak hajolt föléje: nagy, kerek fej, kicsiny harcsabajusz. Dülledt szemek, érzékeny, vastag szemöldök. Széles száj, túlok orr. Tömzsisége egy Tritonhoz hasonló. Hisz' ez én vagyok, gondolta, mit akarok magamtól? Menj innét, suttogetta, és megdörzsölte a szemét. Az alak tovalebbsé, valahogy úgy, mint a szélben száradó fehérnemű. Mögötte láthatóvá vált a jól ismert tapéta: falrózsái felizzottak a májusi hajnal első fényében.

Hál' istennek itthon vagyok. A saját ágyamban fekszem, most már nyugodtan meghalhatok, gondolta kissé cinikusan.

Az erdőzúgással kezdődött a dolog. Még odafelé, a vonaton.

Ült az üres kupében, megtöltötte a pipáját a zakója zsebébe gyömöszölt dohánnyal. Épp meg akarta szívni, amikor az elsuhanó hatalmas tölgyek megszólították: mintha a horpácsi kert öreg fűzfái üzentek volna.

Zúgtak, sisteregtek az elsuhanó fatörzsek a lezárt ablakon át, mögöttük fent a Máramaros bércei rózsállottak a sötétedő égen.

Félelem futott át a gerincén. Csodálkozott. Hányszor, de hányszor látta már a hegyeket, ahogy elpirulnak a fenyegető sötétség előtt! Mire hát ez a váratlan melankólia?

Hirtelen köhögés rázta meg. Az a száraz, belső sirokkó, ami az utolsó reichenbach-i nyaralás óta nem jelentkezett. (Ha egyszer megindul, akár a lava: megállíthatatlanul pörög tovább a bensejében).

Többször is felugrott, hogy kinyissa az ablakot: de hiába erőlködött, nagyon bezárták. Valakik féltették a friss levegőtől. Ettől meg úgy felfortyant, hogy újfent erőre kapott a testében a ragadozó...

Azt az egyet mégse gondolta volna, hogy ilyen hamar kimeríti a diadalmenetnek induló korteskörút a szeretett hegyek között. Régen nem fárasztotta ennyire az emberek közelsége. Valami titokzatos, ismeretlen lény költözött a testébe, s mintha őbelőle merítené erejét, napról napra táplálta a tömeg kíváncsiságát.

Már a fogadásakor, a pályaudvaron bekövetkezett, amitől félt. Visszaköszöntek a pesti ünneplés két héttel korábbi képei. Tengernyi szem az állomást betöltő tömeg, s mintha mind őt akarná csupaszra tapogatni. (Búvár érezhet ilyet egy medúzatengerben, első merülésekor.) A pohárköszöntők, a roskadozó asztalok, az örökös cigányzene. Minden faluban a helyi Katánghyak, Dőryk, Noszty Pálok dörgölődzése. Kézről kézre adogatták, mint valami varázslót egy őserdő lakói. Ölelgették, hogy alig kapott levegőt. Fulladozott és izzadságban úszott ennyi beteljesíthetetlen reménytől.

Hajnalban sikerült végre megszöknie. Remegő lábakkal lépett fel a pesti gyors magas grádicsán, és végigaludta az egész utat.

– Hogy nézel ki, jószágos Isten! Te beteg vagy – jajdult fel Ilon, és rögtön ágyba parancsolta. Előkerült a jó Demjanovics doktor. Elöl-hátul hosszan tapogatta, szívét-tüdejét hallgatgatta. – Semmi baj, csak fáradt – mondta ki a verdiktet. – Pihenjen egy-két napot, és minden jó lesz. – De utána még háromszor is eljött a szikár, szigorú doktor, és az arcába bámult csodálkozva. – Doktor úr, maga fél valamitől – mondta ő, és kedélyesen rákacsintott, mintha valami férfiasan pajkos titkuk lenne.

Persze aztán csak néhány órát pihent. Magához hívta titokzatos rendetlenségű íróasztala. A bárka – ahogy ő nevezte. Először csak megállt a kusza papírhalmok, kinyitva hasra fektetett könyvek felett. Majd elfogta az izgalom. Nyugtalanul járkálni kezdett, egyre kisebb köröket vonva az íróasztal körül. Emitt egy novella terve, amott egy félbehagyott karcolat. Mi mindent kéne még megírnia! A születés sürgető fájdalma, mint víz felett a pára, lebegett a tárgyak felett.

Sóhajtva telepedett meg nem született gyermekei közé. Hol ezt, hol azt szólította: mindhiába. Valami nesz zavarta. Furcsán kongott a föld: mintha mondani készülne valamit. Letette a tollat. Visszafojtott lélegzettel figyelt: a fülében dobolt valami. Tam-tam-tam, makacsul s az ütemet tartva, egy kezdődő rituálé ünnepélyes hírnökeként.

Körbetekintett a szobán: a falon lógó Széchenyi István homloka szigorú, sötét ráncokat vetett. Mintha ő is hallaná a dobot. A sokfiókos szekreterre pillantott: évtizedek óta őrzi ez a családi titkot. Régvolt perlekedések, adók, borjúpapírok, ökörkasszák, a szklabonyai s a presbiter-ősök sárgult emlékeit. Szemben, az üvegszekrényben anyja rózsás Alt-Wien kávékészlete: a cukortartó fedelén a rézdróttal. Ő ejtette le hatéves korában. (Egy vándor drótostót fabrikálta össze. Fülébe cseng most is a furcsa fejhangja: „Náná, kicsinyke kis málinki!”) Élesen hasított belé a gondolat – az a törött porcelán túl fogja élni őt is. Odament, kivette, szinte csodálkozva nézte: ilyen élettelen lesz a halhatatlanság?

Aztán újra földre került, cserepekre hullott a cukortartó: érthetetlen gyengeség fogta el. Alig evett, hamar lefeküdt. Puhán, könnyen ragadta el az éjszaka.

Egy kiáltást hallott: „Nem hallom a lélegzetét!” Sejtette, hogy Ilon hangja az: szólni akart neki, vagy legalább nyugtatólag feléje biccenteni: „Itt vagyok, Bagolykám, nem látod, megvagyok.” De se hang, se mozdulat.

– Ne hagyj itt, Kálmán, szeretlek! – bosszantotta ez a remegő vallomás. Ha bírta volna, rosszállóan megcsóválja a fejét. Az érzelem tenyeres-talpas dolog. Sose szabad nevéen szólítani, különben ormótlanná válik. Mert minden egyes szónak leírhatatlan, titkos jelentése van. Hányszor magyarázta ezt Ilonnak! (Olyan ő, mint az almafa. Hajlik az élet súlyától, levelét is hullatja szegény, de amíg él, rózsaszín lesz a virága – kár, hogy nem tudja feljegyezni most ezt a mondatot a bárka gyűrt papírszeletkéire! Vajon fog-e később emlékezni rá?)

A fia hangja: – Jesszusom, egész kék az arca! (Kék, kék, kék, kacagó kék ég... Vajon milyen lesz a túlfelén az égnek? Sokan azt hiszik, ott fényes a sötét. Talán mi vagyunk itt a negatív lenyomat?)

– Eret vágunk, de azonnal! – ez a Korányi doktor. Csak ő lehet. (Olyan, mint egy Jókai-hős. Azt merete mondani a múltkor: „Mind bolondok vagyunk, jobban szeretjük a hazánkat az okosságnál.”)

Apró csípést érzett. Aztán bizsergést. S mintha emelkedne: a repülés könnyülő, kellemes érzete. Mindjárt nevetni fogok, gondolta. De jó lenne, ha ez a baj is úgy jönne elém, mint a Gonosz a népmesében: szemtől szembe... De ez most rosszabb. Itt nincsenek gonoszok. Itt mindenki jót akar.

– Szegénykém, milyen fekete a vére! – Fekete utazás lesz hát? A Pluto iszállójából való koromfekete lóval?

– Mosolyog! Láttatok, mosolygott! – Kinyitotta a szemét, és rögtön érezte, hogy nincs jól. Fulladozott, s mintha kalapáccsal ütnék a fejét.

– Adjunk oxigént! Hozzátok a maszkot! – Ilon ott állt az ágya mellett, a kezét szorongatta: – Hogy vagy? Beszélj, mit érzel! – Azt akarta válaszolni: ne izgulj, tűrhetően. De csak egy „nnn” jött ki a száján.

– Hallasz engem, Kálmán? – kérdezte Ilon kétségbeesetten, s ő bólintani akart, de ez sem sikerült. (Persze, rajta volt már az a bűdös lélegeztetőmaszk.)

– Doktor úr, könyörgöm, mondjon már valamit! Mennyire súlyos ez? – Korányi doktor elgondolkodva nézett az asszonyra. – Még nem tudni semmi biztosat. Múló rosszullét is lehet, de más is – mondta, és most hosszan, jelentőségteljesen órá pillantott. (Ez a Korányi tényleg jó ember. Nem okoz idő előtt fájdalmat, de nem is hazudik. A tudományok nem rontottak rajta, ami ritka nagy dolog, gondolta.)

Ilon ki-be rohangált, borogatást rakott a homlokára. Ő közben meghallotta Berci fia hangját a szomszéd szobából: hangosan imádkozott, hogy csoda történjék. (Te bolond, az ima meghallgatatlanul mállik vissza az égről, ezt se tudod? Istent nem lehet felhasználni saját céljainkra, mint valami dzsinnt... El kellett volna magyaráznom ezt is? Nem olvastál te figyelmesen engem, Berci fiam!)

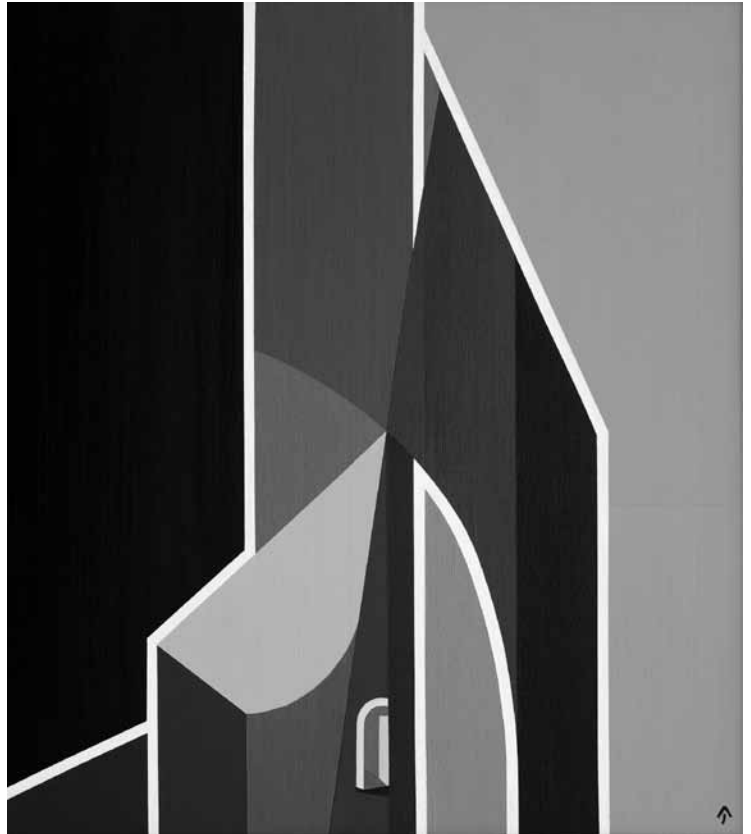
Bejön Kálmán is, a nagyfia: a mérnök úr. Kisírt szemmel próbál mosolyogni. (Mi ez a siránkozás? Csak ez ne lenne! Nem tudjátok, hogy boldog vagyok? Hogy legalábbis sokszor voltam boldog. Legutóbb amikor a jubileumi estén az utcán ezernyi gyertya fénye köszöntött. Ez volt a legtisztább öröm. A hódolatnak az a neme, amit nem a hatalom csikar ki, hanem valami más – ebben volt a csoda. Nincs olyan Isten, aki ennél nagyobb tudna tenni egy halandóval.)

Most mintha jobban is érezné magát. Korányi doktor a szeme villanását is érti: leveteti róla a dohzzagú maszkot. Ilon arca felderül: úgy játszik rajta a remény, mint holmi ócska hangszeren. S ő végre megszólal. – Maradj mellettem! – súgja oda neki,

mert fárasztja asszonya rémült rohangálása. – Ugye meggyógyulsz? Ugye? Ugye? – ismételteti Ilon holmi kabalaként. – Persze, hogy meggyógyul! – siet közölni Berci is. – A segédorvos úr épp most magyarázta: már kezd megnyugodni az a kis ér, amelyik begörccsölt a fejében.

Az a kis ér, gondolta. Az én furcsa fejemben. Valaki azt írta róla, ezer kis manóból van összerakva. Egy másik meg azt: Kasszandra-feje van, félelmetes, igazságosztó. Milyen gyermekes túlzás! Látnia kellett volna a horpácsi fényképét: egy kastélygazda ül rajta, hosszú pipáját szívva, belesimulva egy árnyékos cíviskalapba... (Azt mondja ez a kép: nem vagyok azonos azzal, ami velem történik, habár magam is itt rángok a dróton, esendő tanagrafigurák között. Vagy inkább azt: nem vagyok azonos senkivel, még magammal sem. Mert itt van nálam a Mérték, a legnagyobb adomány.)

Valaki kinyitotta az ablakot. Lent hús áram futott át az utca virágba öltözött akácfái között. (Barátaim, fehér menyasszonyok – gondolta –, ti már közelinek érzitek *azt* az eseményt... Nincs az a Vidonka Józsi, varázskezű ezermester, aki megreparálhatna engem.)

– Kálmán! – rebegette az ágy fejénél Ilon. – Enned kéne végre valamit... ab-ból a besztercei szilvakompótból... amit úgy szeretsz... hozhatok? (Apolkasze-rű, áttetsző leányalakjaira emlékeztette most, így öregén is.) Válaszul lehunya-ta a szemét, de rögtön ki is nyitotta: szárnysuhogást hallott. Egy szarka szállt az ablak alatti fára. Ettől megint felderült a kedve: a jó palócoknál e madár a kedvesünk érkezését jelzi. („Bárcsak a mi kerítésünkre ülne rá” – sóhajtja a lány, valahol *A jó palócokban*).

– Egyél, meg kell erősödnöd – szólta Ilon, és kék eres kezébe szorította az ő izzadó tenyerét. A szklabonyai rét jutott eszébe, a méhek zümmögése. A kakukkfű, amit egykor kéz a kézben, menyasszonycsokor gyanánt szedtek együtt, nagy nevetések közben. Erről meg a szénakazal tövében átálmodozott gyermekkori délutánok illata. Hiába is próbálta most az eltelt idő mélységét lemérni: mintha csak tegnap történt volna. (De hol van Ilon hollófekete fényességű haja?) Az idő itt hagy minket, s aztán egyszerre hirtelen visszatér, gondolta. Akkor bezárul a kör, azt hinnéd, megtaláltad. De Isten nem engedi megfogni magát. Hiába vetsz neki hálót az emlékezéssel. (Mert folyton azt kérde-d tőle: visszakapsz-e egyetlen percet is az eltékozoltakból?)

Ilon most pár szem kompótot gyömöszölt a szájába. Lenyelte mind, enge-delmesen, de nem érzett semmi ízt. Dehogysis tékozolta ő az időt, dehogysis. A Törvényt kereste, miközben lusta, kényelmes, kártyázni szerető, passzív álmodozónak mutatta magát. (Ő maga volt a süket Prakovszky, aki az egész faluban egyedül hallotta meg a távolból figyelmeztető lövést.) Ugrattalak ben-neteket, gondolta. De ti nem ismertétek fel magatok, miközben mulattatok magatokon.

– Figyelsz rám, Kálmán? A doktorok azt mondják, elmúlt a közvetlen ve-szély... Olyan boldog vagyok, adjunk hálát a Jóistennek! – csivített Ilon. De ő az örök hollóra gondolt, aki itt lakik valahol, valamelyik odvas fában. Ha itt az óra, emberhangon szólal meg, s felsorolja életed vétkeit.

Az utolsó szilvaszem megakadt a torkán, hányinger fogta el. Ettől meg fulladni kezdett. Mialatt a köhögés rázta, eszébe jutott a monda a szlatinai Borka asszony utazásáról a fejetlen kocsis fekete fogatán. Elvihetne engem is, gondolta, megszabadulnék mindama procedúráról, ami itt rám – vagyis in-kább a testemre – vár. Bánnám is én, hogy a halálom után fekete lóként kell hurcolnom majd azt az átkozott fogatot!

Csuklott. Fuldoklott. Fennakadt szeme előtt képek peregtek, visszafelé az időben. Sebesebben, mint ama mozgóképek, melyeket a vásárosok mutogat-nak a piacon. Látta anyját, amint megteríti az ünnepi asztalt. A Mauks Mátyá-sék szalonját a nagy vörös fotellal, amelyben ülve először pillantotta meg a szigorú szemű Ilont. A napban sütkérező fehér országutat. A szklabonyai je-genyefák sorfalát, közöttük az el-eltűnő patakot, mely mint ezüstgyíkocska fut végig a falun. A katicabogarat, a „hétpöttyös bődét”, amint az első lépéseit tevő Kálmánka homlokára száll.

Most új doktorok jöttek, egyre többen. Fontos arccal nyüzsögtek az ágy körül. Alig látta tőlük Ilont. – Kámforinjekciót, gyorsan! – kiáltotta az egyik. De Ilon riadt kérdésére – Rosszabbodott az állapota? – csak rázták a fejüket: – Iz-galomra semmi ok, asszonyom, semmi ok.

Már úgy állok tehát. De miért csapjátok be? Ti orvosok, fiskálisok, állam-férfiak. Miért szolgáltattok ki minket mindig a pillanatnak? Mert ez egy ilyen ország? Nem fog változtatni rajta soha senki? Ha így van, hát nagyon álságo-san halad a végzete felé. És én? Én miért hallgattam erről? Szórakoztattalak bennetek, anekdotáztam bolond grófról, öreg házalóról meg piros esernyőről, melynek nyelében ott rejlik a megoldás: a megváltó kincs... Azt hihettétek: elég megmosolyogni ezt a világot. Meg kellett volna mondanom nektek, hogy

mindez csak káprázat. Ha vakon hisztek benne, nagy szerencsétlenség felé haladtok.

Szemét az üveges szekrény felső polcára nyitotta: ott feszített a Szent István rend nagykeresztje. Két hete csak, hogy a mellére tűzte a miniszterelnök.

Roosevelt amerikai elnököt látta maga előtt, amint meghajol, s levéve a cilianderét azt mondja: – Uram, olvastam a *Szent Péter esernyőjét*. (De előtte a király még azt kérdezte: „Csakugyan létezik ez az ember?”) Lehet, hogy ez volt a legnagyobb hibám. Hogy elfogadtam – futott át rajta. Csak a fáknak bocsátható meg, hogy mindig fölfelé akarnak növekedni... De egy írónak??

Ezt aligha fogom már jóvátenni, gondolta. Olyan érzése támadt, mint a Városligetben, amikor egyszer Bercivel felült az óriáskerékre. Zuhanok, tehát emelkedek. Távolodom, tehát közeledek. A Semmi frissítő vonzásában a Minden fáradtsága. Aztán meghallotta a székre dobott kabátja zsebében a láncos zsebóra ketyegését, s megint mosolygott: ez még ketyegni fog akkor is, amikor én már nem leszek.

– Látja, újra mosolyog. Nem kell félni semmitől. – Persze, hogy nem, válaszolt rá magában. *Nekem* semmiképp. Feljutok végre a hegy tetejére.

– Kérem, engedjenek már oda – törte át Ilon az orvosok megápolók falánxát – én tudom, mi kell neki!

– Azért ha figyeltetek rám, kitalálhattátok, kik az én kedvenceim. A kovács, aki köpött, ha bírót látott, de megsajnálta egy megázott macskát. Aki csak azért nem bírt kivágni egy növendékfát, mert madárfészek volt rajta. Vagy a rossz hírű pogány Filcsik, aki a koldusasszonyon hagyta az ellopott drága bundát. (Mert „mit szólna hozzá az a millió szem az égen”?)

– Asszonyom, egy kicsit megint feltesszük rá az oxigénmaszkot... És beadunk neki még egy kámforinjekciót is... Ne aggódjon, csak a biztonság kedvéért.

Még hogy a biztonság! Hogy hazudtok! Ezt láttam egész életemben. Mind kerülni szeretnétek a Törvényt. Pedig ott lapul a történeteimben.

Kinyílt a szeme. Sötétedik, gondolta. Hány óra lehet, hogy csak dereng? Egy sor szürke alak lépett be. Nincsenek még elegendő? Minek ez a tumultus?

Nagyot lélegzett, felemelte a fejét. A lélegeztető maszk a földre csúszott. Berci fölemelte, vissza akarta arcára tenni.

– Hagyja csak! – szólt rá az orvos – Mindegy már...

Ilon eltakarta szemét: – Segítsenek! Bármi kincset megadok, csak mentésük meg!

A haldokló megsajnálta Ilont. De meg is róttta magában. Te bátor vagy és erős, Bagolykám – minek csinálod akkor ezt? Ezek csak játszanak veled: órák óta tudják már... Aztán még suttogott valamit, de a végéből csak egy sóhaj maradt. Azt akarta kérdezni asszonyától: tudja-e, miért nem engedte neki a Törvény úgy megírni Wibra Gyuri történetét, hogy megtalálja az esernyő nyelében a kincset? A válasz volt utolsó gondolata: mert akkor nem szerethetné annyira a maga Veronkáját.

Visszahanyatlott a párnára.

A szürke arcok most közelebb nyomultak, félkör formáltak az ágy körül. Izgatott pusmogás kezdődött. Magnéziumlámpák sápadt fénye villant.

Még néhány pillanatig látta őket. Aztán a kép, mintha vízbe hullott volna, lebegni kezdett és eltűnt. Egy kristálytisza tó tükrében fehér virágok himbálták pártáikat. Közöttük anyjának arca derengett, hívogatón.

– Jó halál volt – szólt a beállott csendben Korányi doktor. – Higgyék el, nem szenvedett. *Ő utazott.*

És behozták az első csokor krizantémot.

Oda volt készítve, jó ideje már, az előszobába.